

Công Trình Văn Hóa Dân Tộc của

Cụ Sào Nam Phan Bội Châu

• NGUYỄN ĐỨC LẬP

Nhân dịp kỷ niệm 50 năm ngày Cụ Phan Bội Châu tạ thế, nhiều tổ chức và hội đoàn đã vinh danh người anh hùng của dân tộc Phan Bội Châu (1867-1940).

Sau đây là bài thuyết trình của Ông Nguyễn Đức Lập, đọc tại buổi hội thảo ngày 10-3-90 tại Quận Cam, thành phố Westminster.

Nhận thấy tuy ngắn, nhưng bài thuyết trình này cũng đem lại cho chúng ta nhiều phút suy tư và tưởng nhớ, một nhà ái quốc chân chính, một học giả uyên thâm, và một nhà cách mạng tiền bối, có công nhiều trong việc dấy dắt dân hậu sinh, trên con đường cứu quốc, phục quốc.

LTAACC

Kính thưa quý vị,

Trước hết, chúng tôi xin chân thành cảm tạ Ban tổ chức đã có nhã ý mời chúng tôi phát biểu một số ý kiến về công trình văn hóa của Cụ Phan Bội Châu ngày hôm nay.

Thưa quý vị,

Trong câu đối khố Điện Bát tiên sinh Tăng Bạt Hổ của ông Ngự Hải Đặng Thái Thân có viết:

Hoặc chiến dĩ thiệt, hoặc chiến dĩ bút, hoặc chiến dĩ não, đoan đoan đích trực chiến vi thiết.

Câu này có nghĩa là: hoặc đánh bằng lưỡi, hoặc đánh bằng bút, hoặc đánh bằng óc, khẳng khăng chỉ độc đánh bằng tất.

Như vậy, trong một cuộc chiến, có nhiều phương tiện để sử dụng, có nhiều cách thức để đánh. Đánh bằng miệng lưỡi, bằng lời lẽ, diễn thuyết, cổ động, hô hào như Cụ Tây Hồ Phan

Chu Trinh, như Cụ Tuyết Huy Dương Bá Trạc cũng là đánh. Đánh bằng bút mực, báo chí, sách vở, thơ phú như Cụ Nguyễn Đình Chiểu, như Cụ Phan Văn Trị, như Cụ Ngô Đức Kế cũng là đánh. Đánh bằng kế sách, bằng mưu mẹo từ trong đảo như ông Nguyễn Trung Trực dớt tàu Pháp ở vàm Nhật Tảo, như ông Phan Đình Phùng ngăn sông giết Pháp ở Ngàn Trươi cũng là đánh.

Trong lịch sử cận đại của dân tộc, nước cần vươn lên một tên tuổi, một nhân vật tiêu biểu đã sử dụng tất cả các phương tiện, các cách thức để chiến đấu cho nền độc lập, tự chủ của nước nhà; chiến đấu để mở mang dân trí, thì tên tuổi đó, nhân vật đó phải là Sào Nam tiên sinh Phan Bội Châu. Nói về Cụ Phan Bội Châu là nói về một cuộc đời cách mạng dấn thân cho đất nước. Đời Xuân Thu, ông Mặc Tử đưa ra thuyết Kiêm Ái, yêu thương tất cả

thiên hạ; mồn gót, sỏi trán để lo việc thiên hạ. Đời Tam Quốc, ông Gia Cát Lượng hai lần dâng xuất sư biểu, sáu lần đem binh ra Kỳ Sơn, cực cung tận tụy vì cơ nghiệp họ Lưu. Cũng đời Xuân Thu, Đại Thu Thần Bao Tử, lao tâm sầu tử mưu đồ đánh đuổi quân Ngô để phục hưng cho nước Sở. Thiết tướng, phải gom hết cả 12 chữ: mồn gót, sỏi trán, lao tâm, sầu tử, cực cung tận tụy của ba vị danh nhân Trung Quốc mới đủ để diễn tả Cụ Phan Bội Châu trên đường cách mạng của Cụ. Nói về Cụ Phan Bội Châu là nói đến một tâm huyết luôn luôn sôi sục, một tinh thần trách nhiệm tràn đầy và một tấm lòng bao dung vị tha. Nói về Cụ Phan Bội Châu là nói đến công trình văn hóa hiển danh cho dân tộc.

Sự nghiệp của Cụ Phan Bội Châu thì thật là vô cùng, trong khuôn khổ của bài nói chuyện này và trong khoảng thời hạn 15 phút của Ban tổ chức dành cho chúng tôi, chúng tôi chỉ xin nêu ra một vài nét về công trình văn hóa mà Cụ Phan Bội Châu để lại cho hậu thế.

Kể về số lượng những tác phẩm đã hoàn thành của Cụ Phan Bội Châu, hậu thế không khỏi ngạc nhiên tự hỏi: làm sao mà một người bốn ba, nay Bắc mai Nam, bữa Đông bữa Tây, lúc thì ở tù, lúc thì lẩn trốn, mà lại có đủ thì giờ để sáng tác hàng chục tác phẩm như vậy? Mà tác phẩm nào cũng đầy ắp tư tưởng, cũng tràn ngập nhiệt huyết. Đặt ra ngoài ba bộ *Châu Dịch*, *Khổng Học Đẳng* và *Tự Phán* mà Cụ Phan đã thực hiện trong thời gian bị quản thúc tại Huế, hầu hết các tác phẩm khác của Cụ như *Lưu Cầu Huyết Lệ Tân Thư*,

Ngục Trung Thư, Cao Đẳng Quốc Dân, Việt Nam Vong Quốc Sử, Việt Nam Nghĩa Liệt Sử, Ai Cáo Nam Kỳ Phụ Lão Thư, Hải Ngoại Huyết Thư, Ai Quốc Ca, Ai Chung Ca, Việt Nam Sử Khảo, Tân Việt Nam Kỷ Niệm Lục... đều được ra đời trong thời kỳ bôn tẩu của Cụ. Một điều khác có thể thắc mắc là thuở thiếu niên, Cụ Phan thường nhắc đi nhắc lại hai câu thơ khí phách của Viên Mai, tự là Tử Tài, đời Mãn Thanh:

*Tác dạ bất vong duy trúc bạch,
Lập thân tối hạ thị văn chương.
Khuya sớm vẫn không ghi sổ sách,
Lập thân hèn nhất ấy vẫn chương.*

Vậy mà suốt trong cuộc đời của Cụ, Cụ sử dụng văn chương không lúc nào ngơi nghỉ, kể cả lúc nằm trên giường bệnh, tử thần đang thập thò ở trước cửa. Hai thắc mắc trên có thể được giải thích một cách thỏa đáng là Cụ Phan đã coi văn chương như là một phương tiện chiến đấu, như là một vũ khí sắc bén để tấn công vào quân thù. Cụ không coi văn chương như một bàn đạp để lập thân, để lưu danh với đời. Cụ sáng tác tùy theo nhu cầu của cuộc đấu tranh và tùy theo hoàn cảnh của từng giai đoạn đấu tranh. Như khi cần cho người ngoại quốc biết được sự tàn ác, bóc lột của người Pháp, Cụ viết *"Việt Nam Vong Quốc Sử"*. Khi cần kêu gọi thanh niên xuất dương cầu học, Cụ viết *"Lầu Cầu Huyết Lệ Tân Thư"* để các thanh niên nỏ nức, tìm lời huyết lệ gửi về trong nước. Khi cần sự vận động yểm trợ của đồng bào miền Nam cho Phong Trào Đông Du, Cụ viết *"Ai Cáo Nam Kỳ Phụ Lão Thư"*. Khi cần kích thích hun đúc tinh thần cách mạng cho nhà nho khoa bảng trẻ tuổi Mai Sơn Nguyễn Thượng Hiền, Cụ viết *"Bất Thạch Vĩ Huynh phú"*.

Ngồi viết được sử dụng trong tay Cụ Phan Bội Châu là một ngòi viết có chủ đích, chứ không phải là thừa giấy thừa mực, dư ngày dư giờ, để vẽ voi, để than mây khóc gió.

Chủ đích của Cụ Phan Bội Châu được ghi ra khi bắt đầu

bước chân vào con đường cách mạng. Chủ đích đó là *khai dân trí*, tức là mở mang trí khôn cho dân; *chấn dân khí* là chấn hưng dân khí và *thực nhân tài* là vun trồng nhân tài cho đất nước. Quan niệm của Cụ Phan là khi toàn dân đã thoát cảnh ngu muội tăm tối, đã hấp thụ được nền văn minh tiến bộ của nhân loại, khi toàn dân đã khôi phục được chí khí của tiên nhân. Cái chí khí đã đem lại những chiến thắng vẻ vang trên sông Như Nguyệt, trên sông Bạch Đằng, trong trận Tuy Động, trong trận Chi Lăng.... Khi toàn dân được đào luyện để trở thành những người tài giỏi, có khả năng, có trách nhiệm với đất nước, thì công cuộc đấu tranh giành độc lập cho nước nhà, giành tự do cho dân tộc sẽ được kết quả như ý. Từ ba chủ đích đó mà Cụ sáng tác và ba chủ đích đó luôn luôn đi sát với công cuộc sáng tác của Cụ đến trọn đời.

Trong mục tiêu khai dân trí, Cụ đã hết sức kêu gọi dân chúng nên từ bỏ nếp sống cầu an, cúi đầu một cách ngu muội trước cường quyền hay nhân

nhã mà hưởng nhàn. Hãy nghe những lời cảnh tỉnh và kêu gọi của Cụ:

*Người nước ta lạ là rất lạ,
Nông nổi này nghĩ đã biết chưa?
Hay còn mê mẩn mơ hồ,
Hay còn hờn hờ như đồ trò chơi?
Nay những kẻ hạnh tai lạc thú,
Rất là người tuấn tú thông minh.
Ai ơi xin chớ cậy mình,
Ngu mà ngu thế thật rành là ngu.
Nay những kẻ vong thù nhân sĩ,
Rất là người phú quý vinh hoa.
Ai ơi xin chớ khoe ta!
Nhục mà nhục thế thật là nhục thay!*

Cụ đã nhắc đến những chiến công hiển hách của tiên nhân, những chiến thắng oai hùng của dân tộc, để khơi động chí khí của toàn dân:

*Sông Đằng góp sóng Trần vương,
Núi Lam rờ khói mở đường nhà Lê.
Quang Trung Đế từ khi độc lập,
Khí anh hùng đầy lấp giang sơn.*

Và quan niệm về nhân tài của Cụ Phan là gì? Nhân tài là những người đã rèn luyện được những khả năng chuyên môn, hết lòng với đất nước, có tinh thần cách mạng và đeo đuổi theo con đường dân tộc. Cụ luôn luôn nhắc nhở cho mọi người truyền thống của dân tộc, ơn ông bà, nợ đất nước. Truyền thống dân tộc chỉ đơn giản có bấy nhiêu. Nhưng nhờ đó tiên nhân đã gìn giữ được, đã mở mang được, đã phát triển được đất nước. Tuy chỉ là một bản diễn dịch qua bộ *"Châu Dịch"*, hay giải tích Tứ Thư Luận Ngữ Mạnh Tử Đại Học Trung Dung qua *"Khổng Học Đẳng"*, nhưng Cụ Phan đã ký thác toàn bộ tư tưởng của mình về một cuộc cách mạng dân tộc, về những mẫu người theo truyền thống dân tộc. Cụ đã suy nghiệm tất cả những đặc thất của cuộc đời cách mạng chính Cụ, Cụ đã nghiền ngẫm tất cả những thành bại của tiên nhân để đưa ra những nguyên lý, những quy luật cách mạng của dân tộc trong quyển *"Châu Dịch"*. Hãy đừng coi bộ *"Châu Dịch"* của Cụ là một tập sách nghiền cứu về

Sào Nam Phan Bội Châu

bối toán. Hãy đừng coi đây chỉ là một bộ sách dịch - "Châu Dịch" - nếu chịu khó đào sâu, là một tập tư tưởng lớn hướng dẫn cho cuộc cách mạng của dân tộc. Cuộc cách mạng sẽ đem một dân tộc Việt Nam no ấm, có một chỗ đứng xứng đáng dưới ánh mặt trời, chứ không phải chỉ là một cuộc cướp chính quyền, đưa dân vào đường cùng khổ, rồi mệnh danh đó là dân tộc, đó là cách mạng. Cũng vậy, hãy xin đừng coi bộ "Khổng Học Đàng" là một bản dịch của Tứ Thư, hay là một bản đúc kết đơn thuần tư tưởng của Nho giáo, mà hãy tìm ở quyển sách này một mẫu người có trách nhiệm, có truyền thống - ơn ông bà, nợ đất nước - từ lâu đời.

Nếu cầm một tập sách có thể là một chỉ nam cho những hoạt động cách mạng, thì chính quyển "Tự Phán", chính những kinh nghiệm được ghi chép lại của cuộc đời hoạt động, là kim chỉ nam chính xác nhất: Đấu tranh không ngơi nghỉ, dùng văn chương như là một phương tiện không mệt mỏi, luôn luôn nêu cao tinh thần dân tộc. Cụ Phan Bội Châu đã để lại cho đời, cho hậu thế một công trình hết sức to lớn về phương diện văn hóa.

Ngâm ngùi thay, bài thơ "Tuyệt mệnh" của nhà chí sĩ Phan Bội Châu. Bài thơ đã được Cụ đọc ra khi nằm trên giường bệnh và khi nghe ông Minh Viên Huỳnh Thúc Kháng đọc bài "Sinh văn" tế sống Cụ:

*"Mạc sầu tiền lộ vô tri kỷ;
Thiên hạ hà nhân bất thức quân?"
Bảy mươi tư tuổi trót phong trần
Nay được bạn mới tinh thần hoạt hiện
Những ước anh em đây bốn biển
Nào ngờ trắng gió nhốt ba gian
Sống xác thừa mà chết cũng xương tàn
Câu tâm sự gửi chìm ngàn cá biển
Mình được đọc bài văn "sinh văn"
Chữ đá vàng in mấy đoạn tâm can
Tiếc mình nay sức mỏng,
trí thêm khan
Lấy gì đáp khúc đàn tri kỷ?
"Ngà nga hồ: chí tại cao sơn
Dương dương hồ: chí tại lưu thủy"
Đàn Bá Nha mấy kẻ thường âm?"*

● Hội thảo "Vinh danh Cụ Phan Bội Châu" tại Orange County, 10-3-1990.

*Bỗng nghe qua,
khóc trộm lại thương thầm
Chung Kỳ chết,
e quảng cảm không gầy nữa
Nay đương lúc tử thân chờ trước cửa
Có vài lời ghi nhớ về sau
Chúc phưởng hậu tử tiến mau!*

Cho tới những phút cuối cùng của đời mình, Cụ Phan Bội Châu vẫn không quên cái công tác mà Cụ đã theo đuổi. Cái công tác cuối cùng, Cụ muốn vận động, muốn nhắn gửi, muốn ký thác cho phưởng hậu tử, cho các thế hệ hậu sanh: Công cuộc giành lại độc lập, phục hưng và canh tân xứ sở.

Nếu nói Cụ Phan Bội Châu là một nhà cách mạng dân tộc vĩ đại, thì phải nói rằng Cụ không những vĩ đại ở suốt cuộc đời, hy sinh danh lợi, hy sinh hạnh phúc gia đình, xuôi Nam ngược Bắc, Đông bốn Tây tẩu, để mưu cầu nền độc lập tự chủ cho đất nước. Cụ không những vĩ đại ở những công trình văn hóa để lại cho đời mà còn vĩ đại ở chỗ, có lẽ đây là cái vĩ đại nhất của Cụ, là Cụ đã thú nhận tất cả sự thất bại trong cuộc đời hoạt động của Cụ. Không phải để lại những bài học quy luật cách mạng của bộ "Châu Dịch", Cụ đã để lại những nguyên tắc chỉ đạo làm người ở trong "Khổng Học Đàng". Chính cái vĩ đại dám nói ra, dám thú nhận tất cả cái thất bại của

đời mình, Cụ Phan Bội Châu mới để lại được cho phưởng hậu tử của Cụ, cho chúng ta, những bài học trọn vẹn và quý giá vô ngần.

Nếu ở cuối cuộc đời của Cụ mà Cụ lại tự hào là thành công, hay Cụ cho rằng những thất bại chỉ là do lỗi lầm của người khác, thì có lẽ chúng ta không học được một chút kinh nghiệm nào ở Cụ cả. Ôi! Sống xác thừa mà chết cũng xương tàn; câu tâm sự gửi chìm ngàn cá biển. Ôi! Đàn Bá Nha mấy kẻ thường âm?; bỗng nghe qua, khóc trộm lại thương thầm. Chúng ta, phưởng hậu tử của Cụ Phan, rồi liệu có phải "khóc trộm thương thầm" như Cụ Phan hay không? Và cái tâm sự của Cụ có vĩnh viễn phải gửi cho "chìm ngàn cá biển" hay không? Thế hệ của chúng ta phải trả lời những câu hỏi đó.

Để kết thúc bài này, chúng tôi xin dẫn một câu đối của Minh Viên tiên sinh khóc Cụ Phan:

Lượng phu tử thế mà to, chưa mười vạn giáp binh, chắt năm xe kinh sử, chờ ngàn năm sông núi, bọc ức triệu nhân dân, nếu không tạo hóa cợt người, lửa cháy bắc chìm công đạt trọn.

Mặt địa cầu chông cũng hẹp, đạt bèo của thành Hồ, lạc ngàn bến Châu Giang, đón gió côi Tây Du, dầm trắng thành Bang-Cốc, dáo để anh hùng xây bước, buông tay nhắm mắt hận chưa tan.

Xin cảm ơn quý vị. ●